

MARK LILLA:

A zabolátlan értelem *Értelmiségiék a politikában*

„Az emberi szív tanulmányozását én inkább magánéletek olvasásával kezdeném” – e Rousseau-tól származó idézetet választotta könyve mottójául Mark Lilla, a Chicagói Egyetem Társadalomtudományi Tanszékének professzora. Vajon elképzelhető-e, hogy a filozófia tanulmányozásában is központi szerep jusson a „magánéleteknek”, vagyis az egyes filozófusok életrajzának? A látszólag marginális, esetleg afféle kuriózum-szerepet betöltő életrajzi adatokra való hagyatkozás nem is olyan annyira elrugaszkodott ötlet, mint első pillantásra tűnik, hiszen (jogosan vagy sem) a filozófusoktól mintha hajlamosabbak volnánk elvárni, hogy *jellemes* emberek legyenek – ellentétben a szépírókkal vagy más művészeti ágak képviselőivel. Ha félretesszük az olcsó moralizálást, akkor is maradnak olyan területei a gondolkodók (magán)életének, amelyek nem csupán érdeklődésünket váltják ki, de esetenként akár munkásságuk megítélését is befolyásolhatják. Ezek egyike a politikához, főként a totalitárius rendszerekhez való viszonyuk.

Mark Lilla ez utóbbi dimenzió mentén közelíti meg a 20. századi filozófia néhány jelentős alakját, s becsületére válik a tény: úgy igyekezett válogatni, hogy a múlt század mindkét (nemzeti szocialista és kommunista) totalitárius irányzata reprezentálva legyen a kötetben. A megvalósulás azonban nem áll arányban az igyekezettel: az általa kiszemelt, a diktatórikus szíréhangok csábításának (állítólag) egyaránt engedő szer-

zők nem mérhetőek ugyanazon mércével. Míg Carl Schmitt és Martin Heidegger intézményes funkciót töltött be a fasizálódó Németországban, addig Walter Benjamin vagy Alexander Kojève a kommunizmus iránti szimpátiája, a demokrácia és diktatúra különbsége iránti közömbössége dacára sem játszott ilyen konkrét politikai szerepet. Foucault és Derrida felvonultatása ennél is kevésbé érthető; ha a nagy társadalmi befolyással rendelkező, a kommunizmus apológétájaként fellépő francia értelmiségi prototípusát keressük, inkább Jean-Paul Sartre volna a „helyes megfejtés”. A fenti két filozófus francia baloldali háttére ellenére sem vádolható hasonló személyiségvonásokkal.

A válogatás különös féloldalassága alól talán felmentést adhat a szer-

zónék, hogy esszéiben nem kíván megfontolatlanul ítélni, bálványokat döntögetni, túlzottan erős következtetéseket levonni. E máskülönben méltánylandó hozzáállás azonban jelentősen csökkenti a könyve által nyújtott intellektuális kihívást. A tárgyalt gondolkodók politikai elképzeléseivel, közéleti szerepvállalásával kapcsolatos biográfiai töredékek nem adnak választ az általános kérdésre: mi élet és mű viszonya a filozófusok esetében? Ha pedig csupán saját jogukon vizsgáljuk őket, nemigen lépnek túl a marginális érdekességek, a „filozófiai bulvár” körén. *A Szókratész csábítása* című összegző és zárófejezetből sem derül ki sokkal több, mint hogy az „értelmiségi-ektől” Platon óta épp oly kevésbé idegen a *hübrisz* és a hatalomvágy, mint a többi földi halandótól.

A zabolátlan értelem így inkább tekinthető vitaindítónak, mintsem megnyugtató konklúziót kínáló elemzésnek. S hogy erre a vitára valóban szükség lenne, azt mi sem bizonyítja jobban, mint azok az újra meg újra fellángoló szellemi csatározások, amelyek Heidegger náciizmusa vagy a fiatal Paul de Man antiszemitizmusa körül dúlnak (hazai viszonylatban Lukács György munkássága említhető egyfajta párhuzamként). A kortárs irodalomtudomány belenyugodott a „szerző halálába”, a filozófiai szintéren viszont még mindig (sőt egyre inkább) relevánsnak tűnik a kérdés: meddig

tekinthető egy gondolkodó totalitarizmus iránti vaksága, sőt vonzódása magánügynek, s mennyiben kell(ene) hogy hatással legyen írásainak értelmezésére? Legyünk azonban igazságosak Mark Lillához: mivel ennek eldöntése mindig egyedi eseteket feltételez, az általa alkalmazott életrajzközpontú megközelítésnek is megvan a maga helye bizonyos kontextusokban.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Zsélyi Ferenc, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005, 294 oldal, 1700 Ft)

FRÉDÉRIC BARBIER:

A könyv története

„Úgy olvasni, mintha a siralomházban olvasnád az utolsó könyvet, melyet még beadott celládba a porkoláb. Életre-halálra olvasni, mert ez a legnagyobb, az emberi ajándék. Gondold meg, hogy csak az ember olvas” – írta 1942-ben a könyvekről és az olvasásról Márai Sándor. A könyv és az olvasás az ókortól kezdve végigkísérte az emberiség mindennapjait, sokszor alakította a világtörténelmet, és bár a technikai fejlődés megpróbálta megfosztani szerepétől, sokak megkönnyebbülésére mára kiderült: sikertelenül.

Örvendetes, hogy az utóbbi időben egyre több kötet jelenik meg,